

Identification and Explanation of the System of Strategic Issues in Education for the Revision and Updating of the Fundamental Reform Document of Education from the Perspective of Educational Experts and Policymakers

Seyyed Jalal Mousavi Khatir¹ | Hamid Toreifi Hosseini²

1. Assistant Professor, Faculty Member, Supreme Council of the Cultural Revolution, Tehran, Iran. **Email:** sj.mousavi@sccr.ir
2. **Corresponding Author:** Assistant Professor, Department of Psychology and Counseling Education, Farhangian University, Tehran, Iran. **Email:** toreifi@cfu.ac.ir

Article Info	ABSTRACT
Article type: Research Received: 03/02/2026 Revised: 20/02/2026 Accepted: 11/03/2026 Published: 28/03/2026 Keywords Strategic issues system of education, Fundamental Reform Document of Education, revision and updating, educational experts and policymakers.	Objective: The present study aimed to identify and explain the system of strategic issues in education in order to revise and update the Fundamental Reform Document of Education from the perspective of educational experts and policymakers. Method: The research was applied in purpose and qualitative in approach to data collection, and it was conducted using the thematic analysis method. The statistical population consisted of all educational experts and policymakers. Using purposive sampling, 45 individuals were selected for interviews and 7 participants were chosen to take part in the focus group. Findings: The system of strategic issues in education, can be classified into nine strategic issues: Establishing coherence and coordination across levels of educational management and planning, Quality, efficiency, and effectiveness of curriculum programs, Redesigning the human resource system and fostering competent Teacher education, Sustainable financial resource provision and enhancing productivity in the education system, Development of responsive, equitable, and high-quality physical and technological infrastructure aligned with transformational objectives, Establishment of an effective research, evaluation, and quality assurance system, Reconstruction of the national and international standing of the country's Education System, Realization of justice in accessing high-quality educational and upbringing opportunities, Institutionalization of systematic participation and interaction among contributory and influential institutions in the educational process. Conclusion: the strategic issues of education encompass a range of challenges related to processes, support mechanisms, infrastructure, and enablers, as well as those related to goals, outcomes, and outputs of the education system. These issues function not independently but as a complex and intertwined network problems. Therefore, revising the Fundamental Reform Document should be carried out through a comprehensive, systematic, and evidence-based approach, focusing on the system of strategic issues in education and prioritizing them according to their impact intensity and the feasibility of reform.

Cite this article

Mousavi Khatir, S.J., & Toreifi Hosseini, H. (2026). Identification and Explanation of the System of Strategic Issues in Education for the Revision and Updating of the Fundamental Reform Document of Education from the Perspective of Educational Experts and Policymakers. *Applied Issues in Islamic Education*, 11 (1), 133-158.
<http://dx.doi.org/10.66224/qaiie.11.1.133>

© The Author(s). Publisher: Academy of Scientific Studies in Education.

EXTENDED ABSTRACT

Purpose

The education system of any country is vital to its economic, social, cultural, and political development; therefore, it has always been at the center of attention for policymakers. In this regard, the *Fundamental Reform Document of Education* was developed and implemented as a comprehensive framework for educational transformation. However, the expectation of achieving fundamental reform in education after more than a decade of implementing this document reflects profound challenges and obstacles to realizing its goals. The design and implementation of educational policies are complex, multidimensional processes that depend heavily on contextual issues; neglecting these conditions can lead to failure.

Revising and updating the *Fundamental Reform Document* without a deep and comprehensive understanding of the system of strategic issues confronting the education system is not only impossible but may also result in a misleading and counterproductive path that intensifies the existing problems. Accordingly, the present research seeks, by drawing upon the insights and valuable experiences of educational experts and policymakers, to identify and explain the system of strategic issues in Iran's education system. Through this, it aims to establish a solid, scientific, and consensual foundation for any policy-oriented action toward the revision and updating of the *Fundamental Reform Document of Education*.

Method

This research is applied in purpose and qualitative in terms of data collection and analysis approach. The main methodological strategy was qualitative content analysis based on the *thematic analysis* method. The statistical population included all educational experts and policymakers. Using *purposive sampling*, 45 individuals were selected for interviews, and 7 participants took part in a focus group.

The process of thematic data analysis was carried out in the following steps:

1. Data review: To become familiar with the depth and breadth of the data collected from interviews, the process of immersion in data was applied.
2. Data coding: Initial codes were extracted from the gathered data. These codes represented the basic themes upon which higher-level themes were constructed.
3. Theme extraction: Basic themes were combined through a constant back-and-forth process between the text and the emerging themes, resulting in organizing and overarching themes.
4. Final report preparation: The thematic framework was compiled, the coding procedures were explained, and the analytical results were linked to the research questions and theoretical foundations.
5. Completion and validation of the final model: The obtained findings from interviews were further examined through a focus group consisting of seven educational experts and policymakers. During ten two-hour sessions, the identified strategic issues were refined and validated.

Findings

The findings demonstrate that the system of strategic issues in education—aimed at informing policy deliberations during the revision and updating process of the *Fundamental Reform Document*—can be categorized into 111 basic themes, 31 organizing themes, and 9 overarching strategic issues, as follows:

1. **Establishing coherence and coordination across levels of educational management and planning:** Identified based on 3 organizing and 8 basic themes.
2. **Quality, efficiency, and effectiveness of curriculum programs:** Consisting of 5 organizing and 22 basic themes.
3. **Redesigning the human resource system and fostering competent Teacher education:** Comprising 5 organizing and 21 basic themes.
4. **Sustainable financial resource provision and enhancing productivity in the education system:** Including 4 organizing and 12 basic themes.
5. **Development of responsive, equitable, and high-quality physical and technological infrastructure aligned with transformational objectives:** Formed by 5 organizing and 16 basic themes.
6. **Establishment of an effective research, evaluation, and quality assurance system:** Consisting of 2 organizing and 6 basic themes.
7. **Reconstruction of the national and international standing of the country's Education System:** Based on 2 organizing and 8 basic themes.
8. **Realization of justice in accessing high-quality educational and upbringing opportunities:** Comprising 2 organizing and 7 basic themes.
9. **Institutionalization of systematic participation and interaction among contributory and influential institutions in the educational process:** Including 3 organizing and 11 basic themes.

Discussion and Conclusion:

The present research was conducted to identify and explain the system of strategic issues in education to facilitate the revision and updating of the *Fundamental Reform Document of Education* from the perspective of educational experts and policymakers. Each strategic issue was analyzed and interpreted as follows:

The establishing coherence and coordination across levels of educational management and planning reflects a weakness in integrated and networked educational governance emphasizing strategic unity, consistent with the findings of Ahmadabadi & Abdollahi (2020), Motavalli & Shiri (2026), Ghajari et al. (2020), Samadi (2021), and Bakhtiari & Dehghani (2022).

The quality, efficiency, and effectiveness of curriculum programs, aligned with Ghajari et al. (2020) and Eskandari et al. (2023), highlights fundamental deficiencies in the structure, content, and functionality of curricula in addressing students' needs and adapting to socio-technological transformations.

The redesigning the human resource system and fostering competent Teacher education, consistent with Motavalli & Shiri (2026), Eskandari et al. (2023), and Ahmadabadi & Abdollahi (2020), underscores critical shortcomings in recruitment, training, retention, and professional development policies for teachers.

The sustainable financial resource provision and enhancing productivity in the education system, aligned with Ahmadabadi & Abdollahi (2020) and Ghajari et al. (2020), reveal how unstable funding hinders transformative initiatives and directly affects educational quality. This issue represents the reduction of education to a costly state affair, neglecting its role as an investment in national development and the sustainability of educational reforms.

The development of responsive, equitable, and high-quality physical and technological infrastructure aligned with transformational objectives, confirming findings by Ahmadabadi & Abdollahi (2020) and Ghajari et al. (2020), points to discrepancies in access to quality educational environments across regions—an impediment to both educational equity and quality.

The establishment of an effective research, evaluation, and quality assurance system, consistent with Samadi (2021), Bakhtiari & Dehghani (2022), and Ahmadabadi & Abdollahi (2020), illustrates that without reliable data and problem-oriented applied research, educational reforms proceed through trial and error. Addressing this issue could enhance evidence-based policymaking in education.

The reconstruction of the national and international standing of the country's Education System, aligned with Ghajari et al. (2020), reflects the neglect of education's role in comprehensive national development and the absence of effective educational diplomacy to advance national interests.

The realization of justice in accessing high-quality educational and upbringing opportunities, consistent with Samadi (2021), Zeynali et al. (2024), Ghajari et al. (2020), and Motavalli & Shiri (2026), indicates chronic disparities between social classes and geographic regions in learning opportunities. Insufficient attention to educational equity contributes to the perpetuation of educational poverty and reduced social mobility across generations.

The institutionalization of systematic participation and interaction among contributory and influential institutions in the educational process, aligned with Bakhtiari & Dehghani (2022), Samadi (2021), and Ahmadabadi & Abdollahi (2020), stems from the multifaceted nature of education. Achieving educational goals is possible only through interaction, participation, and synergy among social institutions—especially families and media.

Overall, the ensemble of these strategic issues demonstrates that educational challenges span from process-oriented and supportive, infrastructural, and enabling dimensions to goal-directed, outcome-related, and output-based concerns. These challenges do not operate separately but rather as a complex, intertwined network of structural, cultural, political, and economic problems. Therefore, revising the *Fundamental Reform Document* requires a comprehensive, systematic, and evidence-based approach, founded on the system of strategic educational issues and their prioritization according to impact intensity and reform feasibility.

Acknowledgements:

The authors would like to express their appreciation to all educational experts and policymakers who facilitated and participated in this study.

Ethical Considerations:

All ethical principles related to conducting and publishing research were fully respected and approved.

Conflict of Interest:

The authors declare no conflict of interest for this article.

وزارت آموزش و پرورش
سازمان پژوهش و
برنامه‌ریزی آموزشی

پژوهشگاه تعلیم و تربیت

پژوهشگاه
مطالعات آموزش و پرورش

شناسایی و تبیین نظام مسائل راهبردی آموزش و پرورش به منظور ترمیم و به‌روزرسانی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش از منظر خبرگان و سیاستگذاران آموزشی

سید جلال موسوی خطیر^۱ | حمید طریفی حسینی^۲

۱. استادیار، دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی، تهران، ایران. رایانامه: sj.mousavi@sccr.ir

۲. نویسنده مسئول: استادیار، گروه آموزش روانشناسی و مشاوره، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران. رایانامه: toreyfi@cfu.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: پژوهشی دریافت: ۱۴۰۴/۱۱/۱۴ بازنگری: ۱۴۰۴/۱۲/۰۱ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۲/۲۰ انتشار: ۱۴۰۵/۰۱/۰۸ کلیدواژه‌ها: نظام مسائل راهبردی آموزش و پرورش، سند تحول بنیادین، ترمیم و به‌روزرسانی، خبرگان و سیاستگذاران آموزشی	هدف: پژوهش حاضر با هدف شناسایی و تبیین نظام مسائل راهبردی آموزش و پرورش به منظور ترمیم و به‌روزرسانی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، از منظر خبرگان و سیاستگذاران آموزشی انجام شد. روش: پژوهش حاضر از لحاظ هدف، کاربردی و از لحاظ رویکرد گردآوری داده‌ها، کیفی است که با بهره‌گیری از تکنیک تحلیل مضمون صورت پذیرفت. جامعه آماری پژوهش مشتمل بر تمام خبرگان و سیاستگذاران آموزشی بود که به روش نمونه‌گیری هدفمند تعداد ۴۵ نفر برای انجام مصاحبه و ۷ نفر برای حضور در گروه کانونی انتخاب شدند. یافته‌ها: نظام مسائل راهبردی آموزش و پرورش را می‌توان در قالب ۹ مسئله راهبردی، شامل عدم انسجام و هماهنگی در سطوح مدیریت و برنامه‌ریزی، ضعف در کیفیت، کارآمدی و اجرای برنامه‌های درسی، ناکارآمدی نظام منابع انسانی و تربیت معلم، ناپایداری و بهره‌وری پایین منابع مالی، فقدان زیرساخت کالبدی و فناوریانه، ضعف در کارایی و اثربخشی نظام پژوهش، ارزشیابی و تضمین کیفیت، تضعیف جایگاه ملی و بین‌المللی، ناعدالتی در بهره‌مندی از فرصت‌های آموزشی باکیفیت و عدم مشارکت موثر و نظام‌مند نهادهای سهیم و موثر بر جریان تربیت، برشمرد. نتیجه‌گیری: مسائل راهبردی آموزش و پرورش طیفی از مسائل معطوف به فرایندها و امور مربوط به پشتیبانی و زیرساختی و توانمندسازها تا مسائل ناظر به مقاصد، پیامدها و بروندهای نظام آموزش و پرورش را شامل می‌شوند که نه به‌صورت منفک بلکه در قالب شبکه‌ای پیچیده و درهم‌تنیده از مسائل عمل می‌کنند. لذا، بازنگری سند تحول باید با رویکردی جامع، نظام‌مند و مبتنی بر شواهد تجربی و نظام مسائل راهبردی آموزش و پرورش و اولویت‌بندی آن‌ها بر اساس شدت تأثیر و قابلیت اصلاح صورت پذیرد.

موسوی خطیر، سید جلال، و طریفی حسینی، حمید (۱۴۰۵). شناسایی و تبیین نظام مسائل راهبردی آموزش و پرورش به منظور ترمیم و به‌روزرسانی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش از منظر خبرگان و سیاستگذاران آموزشی. <i>مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی</i>، ۱۱ (۱)، ۱۵۸-۱۳۳. http://dx.doi.org/10.66224/qaiie.11.1.133	استناد ناشر: پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش. © نویسندگان.
---	--

مقدمه

آموزش و پرورش به عنوان یکی از کلیدی‌ترین نهادهای اجتماعی، نقش اساسی در شکل‌گیری سرمایه انسانی شایسته، انسجام اجتماعی و پیشرفت همه‌جانبه جوامع ایفا می‌کند (موسوی، اسدپور و سوزنچی کاشانی، ۱۴۰۲؛ نیری پور و برادران، ۱۳۹۹؛ وفایی، فضل‌اللهی قمشی و طالع‌ی فرد، ۱۳۹۶). نظام آموزش و پرورش هر کشور برای پیشرفت اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی آن حیاتی است، لذا، همواره در کانون توجه سیاستگذاران قرار داشته است (اسلام^۱، رضوان^۲، کایران^۳، بتول^۴ و اصغر^۵، ۲۰۲۵). نظام آموزش و پرورش وظیفه انتقال و توسعه فرهنگ و آماده کردن دانش‌آموزان برای تحقق مرتبه‌ای از حیات طیبه در همه ابعاد را برعهده دارد (ذهبیون، سعیدیان و کشتی آرای، ۱۴۰۰). این نهاد عظیم و پیچیده، نه تنها عهده‌دار انتقال میراث فرهنگی و دانش بشری به نسل‌های نوظهور است، بلکه رسالت خطیر آماده‌سازی کودکان و نوجوانان برای زندگی مسئولانه و مؤثر در جامعه‌ای رو به تحول را نیز بر دوش می‌کشد. از این رو، کیفیت، کارآمدی و پویایی نظام آموزش و پرورش هر کشوری، رابطه‌ای مستقیم با توسعه‌یافتگی، پیشرفت علمی و تعالی فرهنگی آن جامعه دارد. در این راستا سند تحول بنیادین آموزش و پرورش با تأکید بر جنبه‌های کیفی و مرجعی برای هدایت آموزش و پرورش به سوی تحولات ساختاری و محتوایی تدوین و به اجرا گذاشته شده است (بختیاری و دهقانی، ۱۴۰۰؛ حمیدی نصرآباد، ۱۴۰۴).

با این حال، انتظار برای ایجاد دگرگونی‌های عمیق در ساختار، محتوا، روش‌ها و کارکردهای نظام آموزش و پرورش و تجربه نزدیک به یک دهه اجرایی‌سازی این سند، حکایت از چالش‌ها و موانع اساسی در مسیر تحقق اهداف آن دارد. فاصله معنی‌دار میان وضع موجود و مطلوب، عدم تحقق کامل اهداف و راهکارهای پیش‌بینی شده، کندی فرآیند تحول و بعضاً مقاومت‌ها در برابر تغییرات بنیادین، از جمله مسائلی هستند که ذهن سیاستگذاران و مدیران اجرایی را کماکان به خود مشغول داشته است (نویدکیا، واعظی و قربانی زاده، ۱۴۰۰؛ صمدی، ۱۴۰۰-الف). مسائل آموزش و پرورش، طیفی گسترده از موضوعات کلان فلسفی و معرفتی تا سطوح میانی سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی و سطوح خرد اجرایی و کلاسی را شامل می‌شوند. طراحی و پیاده‌سازی سیاست‌های آموزشی فرایندهایی پیچیده، چندبعدی و به شدت وابسته به مسائل زمینه‌ای هستند که در صورت عدم توجه کافی به آن، با شکست مواجه خواهند شد (وینت و پونت^۶، ۲۰۱۷). به علاوه، اصلاحات آموزشی به طور فزاینده‌ای با نیاز به انعطاف‌پذیری و پاسخگویی به تغییرات سریع اجتماعی-اقتصادی گره خورده‌اند (سینق^۷، ۲۰۲۵). پیچیدگی‌ها و پویایی‌های جهان معاصر، با ویژگی‌هایی همچون انقلاب صنعتی لزوم بازاندیشی مستمر در ارکان، اهداف و روش‌های نظام‌های آموزشی را بیش از پیش نمایان ساخته است. لذا، نظام‌های آموزشی برای بقا و اثربخشی، نیازمند انطباق مستمر با این تحولات محیطی هستند (وینت و پونت، ۲۰۱۷). سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، ضمن تعیین و جهت دهی به مسائل کلان آموزش و پرورش (جعفری هرنندی،

1. Aslam
2. Rizwan
3. Kiran
4. Batool

5. Asghar
6. Viennet & Pont
7. Singh

وفایی و علیپور، ۱۳۹۸)، چارچوبی برای هدایت فرایندهای آموزشی تعیین اهداف و راهبردهای کلان نظام آموزشی فراهم کرده است. این سند، ضمن تأکید بر تربیت انسان‌های مؤمن، متقی، متعهد، توانمند و دارای هویت اسلامی-ایرانی و استقرار نظام آموزشی عدالت‌محور، کیفیت‌گرا و کارآمد، نقش نقشه‌راه تحولات عمیق و همه‌جانبه در نظام تعلیم و تربیت کشور را ایفا می‌کند (اسکندری، عباس زاده سهرور و یارمحمدزاده، ۱۴۰۳). با این حال، این سند که در مقطعی خاص از حیات اجتماعی کشور تدوین شده است، به‌طور طبیعی نمی‌توانسته است پاسخگوی تمامی این مسائل و تحولات پیش‌بینی‌نشده و ظهور یافته در سال‌های اخیر باشد. از این رو، مسئله‌شناسی دقیق و به‌هنگام، نه به عنوان یک اقدام سلبی یا تضعیف‌کننده جایگاه این سند، بلکه به مثابه یک ضرورت انکارناپذیر برای پویایی، بالندگی و تضمین اثربخشی آن در شرایط متغیر کنونی مطرح می‌گردد (صمدی، ۱۴۰۰-الف). ترمیم و به‌روزرسانی سند تحول بنیادین، بدون داشتن درکی عمیق و جامع از نظام مسائل راهبردی که پیش روی آموزش و پرورش قرار دارد، نه تنها ممکن نیست، بلکه می‌تواند به مسیری انحرافی و تشدیدکننده مشکلات موجود بدل شود (مرزوقی، عقیلی و هرورزو، ۱۳۹۵). در بسیاری از الگوهای سیاستگذاری، تعریف مسئله اولین مرحله فرایند سیاستگذاری را شکل می‌دهد (داوسون-ماه^۱، اسمیت^۲، انیل^۳، کلای^۴، آلونسو-موریس^۵ و خو^۶، ۲۰۲۴). آنچه بر اهمیت موضوع مسئله‌شناسی در فرایند سیاستگذاری می‌افزاید، نگاه ویژه به منبع شناسایی و تبیین این مسائل است.

تحقیقات نشان می‌دهند که موفقیت یا شکست اصلاحات آموزشی غالباً به راهبردها و موقعیت‌مندی کنشگرانی بستگی دارد که این تغییرات را پیش می‌برند (ترینداد^۷، ۲۰۲۵). در این راستا، خبرگان و سیاستگذاران آموزشی، به دلیل برخورداری از دانش نظری عمیق، تجربه زیسته طولانی در سطوح مختلف نظام آموزشی و اشراف بر اسناد بالادستی و الزامات اجرایی، از ظرفیت بی‌بدیلی برای تعیین مسائل راهبردی آموزش و پرورش برخوردارند (متولی و شیر، ۱۴۰۵). سیاستگذاران آموزشی، می‌توانند به عنوان مرجعیت فکری و علمی، زمینه را برای تشخیص درست مسئله از عارضه و اولویت‌بندی صحیح آن‌ها فراهم آورند (نبی، میرسپاسی و زمانی‌مقدم، ۱۴۰۳). آنچه فقدان آن در سپهر سیاستگذاری آموزشی کشور احساس می‌شود، نبود یک نقشه راه مبتنی بر شواهد و خرد جمعی است که بتواند ضمن آسیب‌شناسی دقیق، دلایل عدم توفیق سند تحول بنیادین در دستیابی به اهداف خود، اولویت‌های اصیل و بنیادین برای تعیین سیاست‌های مؤثر در فرایند ترمیم و به‌روزرسانی آن را مشخص نماید. فقدان چنین مطالعه نظام‌مندی باعث می‌شود هرگونه اقدام در جهت اصلاح سند، بر اساس سلیقه‌ها، برداشت‌های شخصی و یا مسائل روزمره و مقطعی صورت گیرد که نتیجه‌ای جز سرگردانی و عقب‌ماندگی بیشتر به دنبال نخواهد داشت (نویدکیا و همکاران، ۱۴۰۰). با وجود انباشت پژوهش‌های پراکنده در زمینه موانع اجرای سند تحول، همچنان خلأ یک مطالعه نظام‌مند که بر اساس نظر خبرگان و سیاستگذاران، شبکه به‌هم‌پیوسته مسائل راهبردی آموزش و پرورش را برای بازنگری و به‌روزرسانی سند تبیین کند، به وضوح احساس می‌شود. این خلأ باعث شده است که اولویت‌های اصلاحی فاقد پشتوانه‌ای

1. Dawson-Amoah
2. Smith
3. O'Neal
4. Clay

5. Alonso-Morris
6. Kho
7. Trinidad

علمی و اجماع‌محور باشند. از این رو، پژوهش حاضر با درک این ضرورت انکارناپذیر و با هدف پر کردن این خلأ نظری و عملی، در پی آن است تا به این پرسش کلیدی پاسخ دهد که «از منظر خبرگان و سیاستگذاران آموزشی مهمترین مسائل راهبردی آموزش و پرورش که در فرایند ترمیم و به‌روزرسانی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش باید مورد توجه و تدبیر قرار گیرند کدامند؟»

پیشینه تحقیق

پژوهش‌های متعدد در دهه اخیر کوشیده‌اند مسائل آموزش و پرورش را با تأکید بر چالش‌ها و موانع اجرای سند تحول بنیادین مورد واکاوی قرار دهند. در این راستا، بختیاری و دهقانی (۱۴۰۰) دادند که فقدان اجماع نظری و عدم صراحت عملی میان نهادها و کنشگران دخیل در اجرا، شتاب‌زدگی و فقدان برنامه‌ریزی منسجم در مراحل پیاده‌سازی، ضعف در جلب مشارکت ذی‌نفعان کلیدی و نارسایی در نظام پایش، ارزشیابی و نظارت بر اجرا از مهم‌ترین موانع اجرای سند بوده‌اند. در پژوهشی مشابه، صمدی (۱۴۰۰-الف)، چالش‌های اجرای سند را در پنج دسته کلی چالش‌های سیاست‌گذاری، مفهومی، مدیریتی، قانون‌گذاری و اجرایی طبقه‌بندی نمود. یافته‌های این مطالعه تأکید می‌کند که علیرغم ظرفیت‌های بالقوه و نقاط قوت موجود در سند، اجرای آن با موانعی چندلایه و به‌هم‌پیوسته مواجه است که ضرورت بازنگری ساختاری و آسیب‌شناسی مجدد را اجتناب‌ناپذیر می‌سازد. در پژوهشی دیگر صمدی (۱۴۰۰-ب) با استفاده از روش فراترکیب، از نبود عزم ملی، ضعف باورمندی سیاستگذاران به پدیده تحول، ضعف نگاه‌های آینده‌نگرانه، ضعف در پاسخگویی و تعهد به اجرا را از جمله موانع اجرای سند برشمرده است. به علاوه، اسکندری و همکاران (۱۴۰۲) نیز در پژوهشی، مسائل و موانع مرتبط با فرایند تدوین سند، ویژگی‌های مجریان، مدیریتی و رهبری، برنامه‌درسی و آموزشی، نیروی انسانی، زیرساخت‌ها، منابع مالی و موانع ساختاری را از جمله مسائل و موانع اجرای سند تحول بنیادین شناسایی کردند. همچنین، قجری، مزیدی و شمشیری (۱۳۹۹) نشان دادند که عواملی نظیر اولویت نداشتن نظام آموزشی برای سیاست‌گذاران، تصدی‌گری دولتی و تمرکزگرایی شدید، کمبود منابع انسانی متخصص و کارآمد، افول معیشت و منزلت اجتماعی معلمان، کمبود امکانات و اعتبارات مالی، از مهم‌ترین موانع اجرای سند به شمار می‌روند. پژوهش فتاحی و رحیمی عالی‌بری (۱۴۰۴) نیز نشان‌دهنده آن است که پس از گذشت بیش از یک دهه از تصویب سند، موانعی نظیر کمبود منابع و زیرساخت‌ها، ناهماهنگی میان برنامه‌های درسی مصوب با نیازهای واقعی دانش‌آموزان و جامعه، فشار کاری بالای معلمان، ناکارآمدی دوره‌های آموزش ضمن خدمت، تداوم مشکلات معیشتی معلمان و نبود نظام ارزشیابی کارآمد، همچنان گریبانگیر نظام آموزشی است. مرزوقی و همکاران (۱۳۹۵) با برشمردن مشکلات روش‌شناختی تدوین تحول از این مشکلات به عنوان چالشی برای اجرایی شدن برنامه‌های تحولی در آموزش و پرورش یاد می‌کند. در نهایت، نویدکیا و همکاران (۱۴۰۰). چهار عامل نقش سازمان مجری، نقش نظام تدوین خط مشی گذاری، نقش مجریان خط مشی، نقش ماهیت خط مشی، بر موفقیت و عدم موفقیت سند تحول بنیادین آموزش و پرورش تاثیر بسزایی داشته است.

مرور نظام‌مند پیشینه تحقیق نشان می‌دهد که علی‌رغم انباشت قابل توجهی از دانش پژوهشی در زمینه شناسایی چالش‌ها و موانع اجرای سند تحول، کاستی مهمی در حوزه بررسی نظام‌مند مسائل

راهبردی از منظر خبرگان و سیاستگذاران آموزشی به چشم می‌خورد. اغلب مطالعات پیشین یا بر چالش‌های اجرایی و عملیاتی تمرکز کرده‌اند و یا به جنبه‌های جزئی و پراکنده‌ای از مسائل پرداخته‌اند. کمتر پژوهشی یافت می‌شود که با اتخاذ رویکردی کلان و راهبردی و با بهره‌گیری از دیدگاه‌های صاحب‌نظران و سیاست‌گذاران نظام آموزشی، به تبیین نظام‌مند مسائل آموزش و پرورش جهت ترمیم و به‌روزرسانی سند تحول بپردازد. این خلأ پژوهشی، ضرورت انجام مطالعه حاضر را که در پی شناسایی و تبیین نظام مسائل راهبردی آموزش و پرورش از دیدگاه خبرگان و سیاستگذاران آموزشی است، نشان می‌دهد.

روش تحقیق

این تحقیق از لحاظ هدف، کاربردی و از حیث رویکرد گردآوری و تحلیل داده‌ها، کیفی است که با تکیه بر روش تحلیل مضمون انجام شد. جامعه تحقیق مشتمل بر تمام خبرگان و سیاستگذاران آموزشی بود که به روش نمونه‌گیری هدفمند تعداد ۴۵ نفر برای انجام مصاحبه و ۷ نفر برای حضور در گروه کانونی انتخاب شدند. منظور از خبرگان آموزشی، صاحب‌نظرانی هستند که دارای سابقه تجربی در سطوح مدیریتی آموزش و پرورش و یا سوابق پژوهشی معتبر در حوزه سیاستگذاری و برنامه‌ریزی آموزشی بوده و یا عضو هیأت علمی دانشگاه‌ها با تمرکز بر مسائل نظام آموزش و پرورش می‌باشند. همچنین سیاستگذاران آموزشی به افرادی مانند کارشناسان یا اعضای شورای عالی آموزش و پرورش و شورای عالی انقلاب فرهنگی، معاونان و مدیران کل ستادی وزارت آموزش و پرورش و نمایندگان مجلس شورای اسلامی اطلاق می‌شود که به صورت مستقیم در سطوح کلان تصمیم‌گیری یا تدوین اسناد بالادستی آموزش و پرورش نقش داشته‌اند. برای اجرای این روش، در مرحله اول داده‌های مورد نیاز از طریق مصاحبه نیمه-ساختاریافته با خبرگان، مسئولان کلیدی و سیاستگذاران مورد نظر گردآوری شدند و در ادامه با تشکیل گروه کانونی متشکل از سیاستگذاران کلیدی حوزه آموزش و پرورش مسائل شناسایی شده مورد اولویت بندی، طبقه بندی و نهایی سازی قرار گرفتند. چارچوب مصاحبه نیمه‌ساختاریافته بر اساس سوالات باز و اکتشافی حول محور اصلی مسائل راهبردی آموزش و پرورش در مسیر ترمیم و به‌روزرسانی سند تحول بنیادین طراحی گردید. همچنین از مصاحبه‌شوندگان خواسته شد تا مصادیق عینی هر مسئله را ذکر نمایند. معیار انتخاب افراد در مراحل مصاحبه و تشکیل گروه کانونی، داشتن تجارب پژوهشی و علمی مرتبط و یا داشتن تجارب مدیریتی و سیاستگذاری کلان مرتبط با آموزش و پرورش و سند تحول بنیادین آموزش و پرورش بوده است. بر این اساس، ملاک‌های ورود به مطالعه شامل داشتن حداقل پنج سال سابقه فعالیت علمی یا اجرایی مرتبط با موضوع آموزش و پرورش، تألیف یا مشارکت در تدوین اسناد بالادستی یا مقالات معتبر در حوزه سیاستگذاری آموزشی و ابراز تمایل آگاهانه برای مشارکت بود. ملاک‌های خروج نیز عبارت از انصراف در میانه پژوهش یا عدم آشنایی کافی با مفاد سند تحول بنیادین بودند. روش نمونه‌گیری مورد استفاده از نوع هدفمند بوده است. در این روش، با توجه به اهداف تعیین‌شده نمونه‌ای انتخاب می‌شود و فرایند گردآوری داده‌ها تا زمانی ادامه می‌یابد که داده‌ها به اشباع نظری برسند. برای انجام این کار، ابتدا افراد مورد نظر برای مصاحبه شناسایی شدند و با توجه به فرآیند مصاحبه، نظرات ۴۵ نفر اخذ گردید. همچنین گروه کانونی مربوطه متشکل از ۷ نفر و در ۱۰ جلسه به بررسی و احصا و نهایی

سازی مسائل پرداخت. پس از انجام هر مصاحبه و گروه کانونی تشکیل شده، فایل صوتی گفتگوها توسط محققان شنیده شد و تمام صحبت‌های انجام‌شده از این طریق فایل صوتی به فایل نوشتاری تبدیل گردید. مشخصات خبرگان کلیدی و سیاستگذاران آموزشی در بخش مصاحبه و گروه کانونی پژوهش در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱: ویژگی‌های جمعیت‌شناختی نمونه آماری برای مصاحبه و گروه کانونی

بخش	متغیر جمعیت‌شناختی	مختصات مصاحبه‌شونده‌ها	تعداد
مصاحبه	جنسیت	زن	۴
		مرد	۴۱
	رشته تحصیلی	علوم انسانی	۳۲
		فنی و مهندسی	۲
		علوم پایه و پزشکی	۱
		حوزوی	۱۰
	سمت	عضو هیات علمی دانشگاه	۱۹
		عضویت در مراکز و مجامع سیاستگذاری آموزش و پرورش	۱۳
		مدیر ارشد در آموزش و پرورش	۹
		استاد حوزه	۴
	سابقه خدمت	زیر شش سال	۲
		هفت الی سیزده سال	۱۲
		چهارده سال به بالا	۳۱
گروه کانونی	سمت	معاون و مدیر	۲
		سیاست گذار	۲
		هیات علمی	۳
	سازمان	دانشگاه و حوزه	۳
		شورای عالی آموزش و پرورش	۱
		شورای عالی انقلاب فرهنگی	۲
		نماینده مجلس شورای اسلامی	۱
	سابقه خدمت	زیر ده سال	۰
		ده الی بیست سال	۳
		بیست سال به بالا	۴

سپس با استفاده از روش تحلیل مضمون، محتوای مصاحبه‌های انجام شده تحلیل شد تا بر مبنای فهم و تجربه خبرگان و سیاست‌گذاران مورد مصاحبه، چهارچوب و فهم معتبری از نظام مسائل راهبردی آموزش و پرورش به منظور ترمیم و به‌روزرسانی سند تحول بنیادین تهیه گردد. تحلیل مضمون به عنوان یک روش منظم برای شناسایی، تحلیل و گزارش الگوها (مضامین) موجود درون داده‌های کیفی به کار می‌رود و داده‌های پراکنده و متنوع را به داده‌هایی غنی و تفصیلی تبدیل می‌کند (براون و کلارک^۱، ۲۰۰۶). به نقل از عابدی جعفری، تسلیمی، فقیهی و شیخ زاده، (۱۳۹۰). به همین دلیل، این روش نیازمند فرآیندی رفت و برگشتی میان مجموعه داده‌ها و کدهایی است که از دل داده‌ها اکتشاف شده است. در این فرآیند، محققان به بررسی گزاره‌های کلامی مصاحبه‌شوندگان در قالب مصادیق عینی، استعارات و

مفاهیم می‌پردازند و طی بازخوانی چندین باره، مفاهیم اولیه و مضامین مرتبط احصاء می‌شود. در مجموع، فرایند تحلیل مضمون داده‌ها، به صورت زیر انجام شد:

۱. مرور داده‌ها: در این مرحله مصاحبه‌ها، پیاده‌سازی و مکتوب شد و مورد مطالعه قرار گرفت. در این مرحله پژوهشگران برای آشناسدن با عمق و گستره داده‌های گردآوری‌شده، از فرایند غوطه‌ور شدن در داده‌ها استفاده کردند که شامل خوانش داده‌ها بصورت مکرر و جستجوی الگوها و معانی داده‌ها بود.

۲. کدگذاری داده‌ها: در این مرحله کدهای اولیه بر اساس داده‌های گردآوری‌شده احصاء شدند. این کدها، در واقع مضامین پایه محسوب می‌شوند که بر اساس آنها مضامین سطوح بالاتر ساخته شدند.

۳. استخراج مضامین: در این مرحله، کدهای اولیه و نکات کلیدی مصاحبه‌ها با یکدیگر ترکیب شدند تا بر اساس آن‌ها مقولات و مضامین سازمان‌دهنده و فراگیر احصاء شوند. سپس در یک فرایند رفت و برگشتی بین متن و مضامین پایه بر اساس بررسی مکرر داده‌ها و پالایش مضامین پایه، مضامین فراگیر و اصلی استخراج شدند.

۴. تدوین گزارش نهایی: چهارچوب مضامین به همراه توضیحات مربوط به مراحل کدگذاری ارائه و توضیح داده شد و نتایج تحلیل با سؤالات پژوهش و همچنین مبانی نظری مرتبط گردید.

۵. تکمیل و اعتباریابی الگوی نهایی: در این مرحله، از گروه کانونی به عنوان مرحله‌ای تکمیلی و اعتباربخش برای نهایی‌سازی مضامین و مسائل احصاء شده در مرحله مصاحبه از خبرگان و سیاست‌گذاران استفاده شد. بدین معنا که مضامین پایه و سازمان‌دهنده استخراج‌شده از مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با ۴۵ نفر از خبرگان و سیاست‌گذاران، به عنوان ورودی گروه کانونی متشکل از ۷ نفر از سیاست‌گذاران کلیدی ارائه گردید. اعضای گروه کانونی در ۱۰ جلسه، ضمن بحث و تبادل نظر، به اولویت‌بندی، ادغام، حذف و اصلاح مضامین پرداخته و در نهایت، ۹ مضمون فراگیر (مسائل راهبردی نهایی) را به عنوان خروجی گروه کانونی تعیین کردند. بنابراین، یافته‌های پژوهش، حاصل تلفیق نظام‌مند داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها با فرایند اجماع‌سازی و پالایش گروه کانونی می‌باشند.

یافته‌ها

یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که نظام مسائل راهبردی آموزش و پرورش به منظور تدبیر سیاستی آن‌ها در فرایند ترمیم و به‌روزرسانی سند تحول بنیادین را می‌توان در قالب ۱۱۱ مضمون پایه، ۳۱ مضمون سازمان‌دهنده و ۹ مضمون فراگیر دسته‌بندی نمود. در این بخش یافته‌های پژوهش بر حسب این مضامین تشریح می‌شود. به دلیل طولانی‌بودن تعداد کدهای اولیه، صرفاً سه مرحله پایانی تحلیل مضمون در جداول آتی ارائه شده است.

۱. ایجاد انسجام و هماهنگی در سطوح مدیریت و برنامه‌ریزی آموزش و پرورش

یکی از مهم‌ترین مسائل راهبردی آموزش و پرورش که باید در فرایند ترمیم و به روز رسانی سند تحول بنیادین مورد تدبیر قرار گیرد، «ایجاد انسجام و هماهنگی در سطوح مدیریت و برنامه‌ریزی آموزش و پرورش» است. این مسئله راهبردی بر پایه ۳ مضمون سازمان‌دهنده و مبتنی بر ۸ مضمون پایه شناسایی شده است. این مضامین در جدول شماره ۲ ارائه شده‌اند.

جدول ۲: مضامین مسئله راهبردی ایجاد انسجام و هماهنگی در سطوح مدیریت و برنامه‌ریزی آموزش و پرورش

مضمون فراگیر	مضمون سازمان‌دهنده	مضمون پایه
ایجاد انسجام و هماهنگی در سطوح مدیریت و برنامه‌ریزی آموزش و پرورش	ناکارآمدی ساختار متمرکز و غیرچابک نظام مدیریتی	تمرکزگرایی افراطی در سیاستگذاری و برنامه‌ریزی
		بروکراسی شدید و ضعف در چابکی سازمانی
		ناکارآمدی ساختار و تشکیلات ستاد و مدرسه
	ناپایداری در سطوح مدیریت و برنامه‌ریزی	نگاه جزیره‌ای و فقدان رویکرد سیستمی در انجام امور
		سیاست‌زدگی و عدم ثبات در مدیریت و برنامه‌ریزی (داخلی و خارجی)
		عدم شایسته‌سالاری، کم‌توجهی به کار کارشناسی و انتصاب مدیران ناکارآمد
	فرهنگ سازمانی بسته و محدودکننده‌ی مشارکت	ضعف در مشارکت ذی‌نفعان در سطوح مختلف تصمیم‌گیری
		ضعف در ارتباطات و تعاملات و فرهنگ سازمانی

۲. کیفیت، کارآمدی و اثربخشی برنامه‌های درسی

این مسئله راهبردی بر پایه ۵ مضمون سازمان‌دهنده و مبتنی بر ۲۲ مضمون پایه تعیین شده است. مضامین مرتبط با این مسئله راهبردی در جدول شماره ۳ ارائه شده‌اند.

جدول ۳: مضامین مسئله راهبردی کیفیت، کارآمدی و اثربخشی برنامه‌های درسی

مضمون فراگیر	مضمون سازمان‌دهنده	مضمون پایه
کیفیت، کارآمدی و اثربخشی برنامه‌های درسی	ناهمخوانی اهداف و برنامه‌های آموزشی و پرورشی با نیازهای پیچیده و پویای دانش‌آموزان و جامعه امروزی	کم‌توجهی به نیاز و استعداد و شرایط حال و آینده دانش‌آموز، خانواده، جامعه و حاکمیت در هدفگذاری‌های آموزشی و پرورشی
		کم‌توجهی به تحولات زیست بوم به ویژه فناوریانه در تعیین اهداف آموزشی و تربیتی
		کم‌توجهی به تفاوت‌های فردی و جنسیتی
	تک بعدی و غیرکاربردی بودن محتوای برنامه‌های آموزشی و تربیتی	عدم توجه به برنامه‌های نیمه تجویزی و غیرتجویزی با توجه به استعداد و علایق دانش‌آموزان
		نگاه نامتوازن به ساحت‌های ۶ گانه تربیتی
		ضعف رویکرد تربیتی و کم‌توجهی به آموزش مهارت‌های زندگی
		تمرکز بیش از حد بر بعد دانشی و ساحت تربیت علمی
		چگالی زیاد محتوای آموزشی و غیرکاربردی بودن آن
	عدم تنوع و ناکارآمدی روش‌های یاددهی-یادگیری	کم‌توجهی به فلسفه و تاریخ علوم در برنامه‌های درسی
		روش‌های تدریس حافظه محور و عدم توجه به روش‌های تحلیلی، بینشی و تفکرمحور
		کتاب‌محوری به جای عرصه‌آفرینی و خلق موقعیت‌های تربیتی متنوع
	شکاف میان برنامه‌های آموزشی و درسی قصد شده و اجرا شده	کم‌توجهی به عاملیت و فعال بودن دانش‌آموزان در فرایند یادگیری
		فاصله بین برنامه درسی قصد شده و برنامه درسی کسب شده
		عدم نظارت آموزشی بر اجرای برنامه‌های آموزشی، درسی و تربیتی
		ناکارآمدی رویکرد افتراق رشته‌ای در دوره دوم متوسطه

مضمون فراگیر	مضمون سازمان‌دهنده	مضمون پایه
	ناهماهنگی ارزشیابی تحصیلی با اهداف برنامه‌های درسی و شایستگی‌های تربیتی دانش‌آموزان	انحصارگرایی در تولید کتاب‌های درسی و محتواهای آموزشی
		طولانی بودن دوره آموزش عمومی
		ارزشیابی‌های حافظه محور و محدود بودن ارزشیابی ابعاد نظری و دانشی برنامه‌های درسی
		کم‌توجهی به نیازها، علایق، استعدادها و تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان در فرایند هدایت تحصیلی
		کنکورمحوری و کم‌توجهی دانش‌آموزان به محتوای آموزشی و کتب درسی
		کم‌توجهی به رویکرد ارزشیابی شایستگی محور و عدم ارزشیابی شایستگی‌های تربیتی
		کم‌توجهی به ارزشیابی‌های بیرونی

۳. بازطراحی نظام منابع انسانی و تربیت معلم کارآمد

این مسئله راهبردی بر پایه ۵ مضمون سازمان‌دهنده و مبتنی بر ۲۱ مضمون پایه شناسایی شده است. مضامین مرتبط با این مسئله راهبردی در جدول شماره ۴ ارائه شده‌اند.

جدول ۴: مضامین مسئله راهبردی بازطراحی نظام منابع انسانی و تربیت معلم کارآمد

مضمون فراگیر	مضمون سازمان‌دهنده	مضمون پایه
بازطراحی نظام منابع انسانی و تربیت معلم کارآمد	ضعف در الگو و ضوابط و معیارهای جذب و گزینش معلمان	ضوابط و معیارهای نامناسب جذب و گزینش مدیران و معلمان
		فقدان الگوی شایستگی برای جذب معلمان
	مشکلات معیشتی و افول شأن و منزلت معلمی	نگاه کارمندی به معلمان
		ضعف در نظام حمایتی از معلمان و پایین بودن سطح حقوق و مزایای شغلی آنان
	عدم هماهنگی نظام ارزیابی عملکرد با نظام انگیزشی و جبران خدمت معلمان	افت شأن و منزلت و مرجعیت معلم در جامعه و نارضایتی شغلی معلمان
		ناکارآمدی فرایندها و استانداردهای ارزشیابی معلمان
		عدم ارتباط بین نظام ارزیابی عملکرد و بهبود کیفیت با نظام پاداش و جبران خدمت
		نبود مکانیزم پرداخت مبتنی بر عملکرد و شایستگی
		عدم استفاده از ظرفیت ذی‌نفعان کلیدی (دانش آموز، خانواده، معلم، مدیر) برای سطوح بالاتر در فرایندهای ارزشیابی نیروی انسانی
	ناهماهنگی ساختاری و عملکردی دانشگاه‌های تربیت معلم با سایر ارکان آموزش و پرورش در تربیت و آماده‌سازی معلمان	غفلت از ارزشیابی کیفیت نیروی انسانی مدارس غیردولتی
		کمبود زیرساخت‌ها و منابع انسانی، مالی و فیزیکی دانشگاه فرهنگیان و دانشگاه شهید رجایی
		عدم تناسب ظرفیت‌های دانشگاه‌های تربیت معلم با نیاز آموزش و پرورش
		ضعف و ناکارآمدی برنامه‌های درسی دانشگاه‌های تربیت معلم به ویژه در موضوع کارورزی
		ضعف در توسعه حرفه ای و ناکارآمدی آموزش‌های ضمن خدمت
		عدم استفاده از ظرفیت دانشگاه فرهنگیان در امر آموزش‌های ضمن خدمت معلمان
		ضعف ارتباط دانشگاه فرهنگیان با سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی و معاونت‌های آموزشی وزارت آموزش و پرورش
		فقدان نگاه راهبردی به مدیریت منابع انسانی
		نظام ناکارآمد نقل و انتقالات
	ضعف در برنامه ریزی، سازماندهی و بهره‌وری نیروی انسانی	

مضمون فراگیر	مضمون سازمان دهنده	مضمون پایه
		عدم تناسب نسبت نیروی ستادی با نیروهای آموزشی و پرورشی (تفکیک نیروهای اداری و آموزشی)
		ناعدالتی در توزیع نیروی انسانی
		پایین بودن نرخ بهره‌وری منابع انسانی

۴. تأمین پایدار منابع مالی و افزایش بهره‌وری در آموزش و پرورش

این مسئله راهبردی بر پایه ۴ مضمون سازمان دهنده و مبتنی بر ۱۲ مضمون پایه تعیین شده است. مضامین مرتبط با این مسئله راهبردی در جدول شماره ۵ ارائه شده‌اند.

جدول ۵: مضامین مسئله راهبردی تأمین پایدار منابع مالی و افزایش بهره‌وری در آموزش و پرورش

مضمون فراگیر	مضمون سازمان دهنده	مضمون پایه
تأمین پایدار منابع مالی و افزایش بهره‌وری در آموزش و پرورش	کمبود اعتبارات و کاهش نقش دولت در تأمین مالی آموزش و پرورش	کمبود اعتبارات و منابع مالی و سهم کم آموزش و پرورش از بودجه عمومی دولت
		گسترش تفکر خصوصی سازی با توسعه مدارس غیردولتی برای کاهش نقش دولت در تأمین مالی آموزش و پرورش
		محدود بودن مشارکت خیرین در ساخت مدرسه
	سهم اندک وقف و کمک های مالی سایر نهادها در تأمین مالی آموزش و پرورش	سهم کم وقف در آموزش و پرورش
		تمرکز بیش از حد بر کمک های مالی خانواده ها و عدم کمک موثر سایر دستگاه های دولتی، غیردولتی و نهادهای حاکمیتی به آموزش و پرورش
		کم توجهی به فناوری های نوین در فرایندهای مدیریت مالی
	بهره‌وری پایین دارایی ها و منابع آموزش و پرورش	مشخص نبودن هزینه تمام شده فعالیت ها و خدمات آموزشی و پرورشی و حد مطلوب و استاندارد هزینه برای تعلیم و تربیت یک دانش آموز
		بهره‌وری پایین فضاهای آموزشی و پرورشی
		غیر مولد بودن و بهره‌وری ضعیف منابع و دارای ها و زیرساخت های آموزش و پرورش
	تخصیص و توزیع ناعادلانه منابع مالی	تخصیص ناعادلانه منابع مالی، سهم اندک مدارس از بودجه و کم توجهی به مدارس عادی دولتی
		کم توجهی به تفاوت های کیفی مدارس در تخصیص منابع مالی با توجه به عدالت آموزشی
		کم توجهی به دوره آموزش ابتدایی در تخصیص منابع مالی

۵. توسعه زیرساخت کالبدی و فناوریانه پاسخگو، عادلانه و باکیفیت همسو با اهداف تحولی

این مسئله راهبردی، بر پایه ۵ مضمون سازمان دهنده و مبتنی بر ۱۶ مضمون پایه شناسایی شده است. این مضامین در جدول شماره ۶ ارائه شده‌اند.

جدول ۶: مضامین مسئله راهبردی توسعه زیرساخت کالبدی و فناوریانه پاسخگو، عادلانه و باکیفیت همسو با اهداف تحولی

مضمون فراگیر	مضمون سازمان دهنده	مضمون پایه
توسعه زیرساخت کالبدی و فناوریانه پاسخگو، عادلانه و باکیفیت همسو با اهداف تحولی	کمبود فضاهای آموزشی استاندارد و بهره‌وری پایین فضاهای موجود	کمبود فضاهای آموزشی و تربیتی مناسب و ایمن مطابق با استانداردهای مربوطه
		وجود تعداد زیادی مدارس و دانشگاه های فرهنگیان کوچک مقیاس در سطح کشور
		کمبود یا نامناسب بودن فضاهای آموزشی و تربیتی و عدم رعایت استانداردهای شبانه روزی دانشگاه های فرهنگیان و شهید رجایی

مضمون فراگیر	مضمون سازمان‌دهنده	مضمون پایه
	عدم تناسب فضاهای آموزشی با اهداف و برنامه‌های درسی و تربیتی	فقدان فضاهای غیرکلاسی مورد نیاز برای اجرای موثر برنامه‌های درسی
		کم‌توجهی به فضاهای آموزشی غیرکلاسی
		کم‌توجهی به هویت بخشی به سیمای فضاهای آموزشی و تربیتی متناسب با فرهنگ ایرانی-اسلامی
	کمبود و روزآمد نبودن تجهیزات آموزشی و پرورشی	عدم تناسب فضاهای آموزشی و تربیتی موجود با تربیت چندساحتی
		کمبود امکانات و تجهیزات آموزشی، تربیتی، ورزشی و تجهیزات کارگاهی واحدهای آموزشی و تربیتی
		کمبود و به روز نبودن امکانات و تجهیزات دانشگاه‌های فرهنگیان و شهید رجایی
	غفلت از ظرفیت‌های فناورانه در حوزه های آموزشی و فرایندهای مدیریتی	کم‌توجهی به فناوری به عنوان پیشران و محور تحولات دنیای امروز و شکل‌دهی به آینده حکمرانی آموزش و پرورش
		کمبود زیرساخت‌ها و تجهیزات فناورانه مورد نیاز برای فناورپایه کردن فرایندها و رویه‌ها
		فقدان زیرساخت لازم مانند پهنای باند اینترنت برای آموزش‌های تعاملی مجازی
		فناوری زدگی و فقدان نظریه، الگوهای کاربردی و ساز و کار مواجهه و استفاده از فناوری های نوین
		ضعف در تامین، مدیریت و توسعه فناوری‌های آموزشی
	توزیع نامتوازن و ناعادلانه فضاهای آموزشی و تربیتی	کم‌توجهی به مطالعات آمایشی، شاخص‌های کلیدی عملکردی و استانداردهای حوزه فضا، تجهیزات و فناوری در جابایی و ساخت مدارس و تعیین اندازه مدارس
		توزیع ناعادلانه فضاها، تجهیزات و فناوری‌های آموزشی و تربیتی در سطح کشور

۶. استقرار نظام پژوهش، ارزشیابی و تضمین کیفیت اثربخش

این مسئله راهبردی بر پایه ۲ مضمون سازمان‌دهنده و مبتنی بر ۶ مضمون پایه شناسایی شده است. مضامین مرتبط با این مسئله راهبردی در جدول شماره ۷ ارائه شده‌اند.

جدول ۷: مضامین مسئله راهبردی استقرار نظام پژوهش، ارزشیابی و تضمین کیفیت اثربخش

مضمون فراگیر	مضمون سازمان‌دهنده	مضمون پایه
استقرار نظام پژوهش، ارزشیابی و تضمین کیفیت اثربخش	ناکارآمدی نظام ارزشیابی و تضمین کیفیت آموزش و پرورش	ناکارآمدی ساختارهای ارزشیابی نظام ارزشیابی آموزش و پرورش
		فقدان نهاد مستقل ارزشیابی نظام آموزش و پرورش
		فقدان اتاق وضعیت و رصد مستمر دروندادها، فرایندها و بروندادهای آموزش و پرورش
	عدم بهره‌گیری از نتایج پژوهش‌ها در بهبود عملکرد نظام آموزش و پرورش	عدم استفاده از نتایج ارزیابی‌ها در بهبود کیفیت و عملکرد آموزش و پرورش
		ضعف در انجام پژوهش‌های کاربردی و مسئله محور
		عدم استفاده از نتایج پژوهش‌ها در ارزیابی و بهبود نظام آموزش و پرورش

۷. بازسازی جایگاه ملی و بین‌المللی آموزش و پرورش کشور

این مسئله راهبردی بر پایه ۲ مضمون سازمان‌دهنده و مبتنی بر ۸ مضمون پایه تعیین شده است. مضامین مرتبط با این مسئله راهبردی در جدول شماره ۸ ارائه شده‌اند.

جدول ۸: مضامین مسئله راهبردی بازسازی جایگاه ملی و بین‌المللی آموزش و پرورش کشور

مضمون فراگیر	مضمون سازمان‌دهنده	مضمون پایه
	تقلیل جایگاه راهبردی آموزش و پرورش به یک بخش	حاکمیت نگاه هزینه‌ای به آموزش و پرورش در برابر نگاه سرمایه‌ای
		کوچک انگاری آموزش و پرورش و نقش آن در پیشرفت همه جانبه کشور

مضمون فراگیر	مضمون سازمان دهنده	مضمون پایه
بازسازی جایگاه ملی و بین‌المللی آموزش و پرورش کشور	هزینه‌بر دولتی در نظام حکمرانی کشور	
	فقدان راهبرد فعال و نظام‌مند حکمرانی آموزشی در عرصه بین‌الملل	مواجهه منفعلانه در برابر نهادها، رویدادها، برنامه‌ها و دستور کارهای بین‌المللی
		اثرپذیری منفعلانه نظام آموزش و پرورش از نظامات رتبه بندی جهانی
		ضعف در دیپلماسی تربیتی در توسعه گفت‌وگو انقلاب اسلامی در سطح جهان
		ضعف در نظام داده‌ها و اطلاعات مؤثر مرتبط با تحولات آموزشی و تربیتی در سطح جهان
		نابسامانی وضعیت آموزش اتباع، مدارس بین‌المللی داخل کشور و مدارس خارج از کشور و مهاجرت دانش‌آموزان
		نابسامانی و دخالت هدفمند سازمان‌های بین‌المللی و کشورهای غیردوست

۸. تحقق عدالت در بهره‌مندی از فرصت‌های آموزشی و پرورشی باکیفیت

این مسئله راهبردی بر پایه ۲ مضمون سازمان‌دهنده و مبتنی بر ۷ مضمون پایه شناسایی شده است. مضامین مرتبط با این مسئله راهبردی در جدول شماره ۹ ارائه شده‌اند.

جدول ۹: مضامین مسئله راهبردی تحقق عدالت در بهره‌مندی از فرصت‌های آموزشی و پرورشی باکیفیت

مضمون فراگیر	مضمون سازمان دهنده	مضمون پایه
تحقق عدالت در بهره‌مندی از فرصت‌های آموزشی و پرورشی باکیفیت	دسترسی نامتوازن و توزیع نابرابر فرصت‌های آموزشی و پرورشی	عدم پوشش کامل آموزش عمومی و وجود پدیده بازماندگی از تحصیل
		کم‌توجهی به ارایه آموزش‌های تمام‌ساختی در مدارس عادی دولتی
		توزیع نامتوازن منابع و زیرساخت‌های انسانی، مالی و فیزیکی در سطح مدارس کشور
		عدم حمایت کافی و مناسب از دانش‌آموزان با نیازهای ویژه یا دارای استعدادهای برتر
	طبقه‌بندی شدن آموزش	طبقه‌بندی ۲ شدن آموزش با گسترش مدارس غیردولتی
		کم‌توجهی به مدارس عادی دولتی و مدارس مناطق محروم
		تنوع مدارس دولتی و کیفیت حداقلی مدارس عادی دولتی

۹. نهادهای مشارکت و تعامل نظام‌مند نهادهای سهیم و مؤثر بر جریان تربیت

این مسئله راهبردی بر پایه ۳ مضمون سازمان‌دهنده و مبتنی بر ۱۱ مضمون پایه شناسایی شده است. مضامین مرتبط با این مسئله راهبردی در جدول شماره ۱۰ ارائه شده‌اند.

جدول ۱۰: مضامین مسئله راهبردی نهادهای مشارکت و تعامل نظام‌مند نهادهای سهیم و مؤثر بر جریان تربیت

مضمون فراگیر	مضمون سازمان دهنده	مضمون پایه
نهادهای مشارکت و تعامل نظام‌مند نهادهای سهیم و مؤثر بر جریان تربیت	عدم نقش دهی مناسب به خانواده‌ها و ذی‌نفعان مدرسه در اداره امور مدارس	عدم بهره‌گیری از ظرفیت خانواده‌ها در کیفیت بخشی به امور و فرایندهای مدیریتی و آموزشی در سطح مدارس
		ضعف در فرهنگ مشارکت و تصمیم‌گیری و تصمیم‌سازی‌های مشارکتی
	ضعف در مشارکت مؤثر، مستمر و نظام‌مند بخش‌های دولتی، غیردولتی و مردمی در آموزش و پرورش	عدم مشارکت نظام‌مند و همه‌جانبه و عدم ایفای نقش صحیح دستگاه‌ها و نهادهای ذی‌ربط در آموزش و پرورش
		ناهماهنگی بین دستگاه‌ها و مشخص نبودن حدود و ثغور مشارکت در امور آموزش و پرورش
		بروکراسی پیچیده در حوزه مشارکت و محدود شدن مشارکت‌های مردمی به ساخت‌وساز مدارس
		عدم وجود ضمانت تحقق مشارکت برای دستگاه‌های سهیم و مؤثر بر جریان تربیت
		تنظیم‌گری نامناسب برای ایفای نقش عوامل سهیم و مؤثر
		عدم نظارت بر مدارس غیردولتی و کم‌توجهی به کیفیت آموزشی و پرورشی مبتنی بر ساحت‌های شش‌گانه تربیتی
		فقدان الگوی کاربردی و راهکارهای عملی برای استفاده از ظرفیت رسانه

مضمون فراگیر	مضمون سازمان دهنده	مضمون پایه
	ناهماهنگی رسانه و جریان های تربیتی غیر رسمی با نظام تعلیم و تربیت رسمی	ناهماهنگی رسانه ها با اهداف تعلیم و تربیت
		عدم همسویی جریان تعلیم و تربیت غیر رسمی با تعلیم و تربیت رسمی عمومی

بحث و نتیجه گیری

پژوهش حاضر با هدف شناسایی و تبیین نظام مسائل راهبردی آموزش و پرورش به منظور ترمیم و به روزرسانی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، از منظر خبرگان و سیاستگذاران آموزشی انجام شد. یافته ها نشان داد که این مسائل را می توان در ذیل ۹ مسئله راهبردی مورد تبیین قرار داد. در ادامه، به تحلیل و تبیین هر یک از مسائل راهبردی احصا شده پرداخته می شود.

۱. ایجاد انسجام و هماهنگی در سطوح مدیریت و برنامه ریزی آموزش و پرورش: ناکارآمدی ساختار

متمرکز و غیرچابک نظام مدیریتی، ناپایداری در سطوح مدیریت و برنامه ریزی و فرهنگ سازمانی بسته و محدودکننده مشارکت، به عنوان مهم ترین مؤلفه های این مسئله راهبردی شناسایی شدند. این یافته با نتایج پژوهش های احمدآبادی و عبدالمهی (۱۳۹۹) و متولی و شیر (۱۴۰۵) که مشکلات مدیریتی به ویژه ساختار و سیاستگذاری متمرکز و غیرمنعطف و عدم تفویض اختیار مناسب به مدارس را یکی از مسائل و موانع اصلی اجرای سند تحول بنیادین معرفی می کنند، همسویی دارد. در همسویی با این یافته نتایج پژوهش قجری و همکاران (۱۳۹۹)، عدم ثبات مدیریت در اجرای سند، کم رنگ شدن تفکر برنامه ای و تمرکزگرایی شدید در آموزش و پرورش را از مهمترین آسیب ها و موانع اجرای سند تحول دانسته اند. همچنین این یافته با یافته های پژوهش صمدی (۱۴۰۰-الف) که برخی از مسائل اجرایی سند تحول را چالش های سیاستگذاری و مدیریتی می داند همسویی دارد. همچنین در همسویی با این یافته ها، بختیاری و دهقانی (۱۴۰۰) نشان دادند که شتابزدگی و بی برنامه گی در آموزش و پرورش از جمله مسائل و موانع کلیدی برای اجرای سند تحول می باشند. این مسئله در اصل، بازتاب ضعف در حکمرانی یکپارچه و شبکه ای آموزش و پرورش است که بر هم افزایی میان بخش های مختلف مبتنی بر وحدت راهبردی تأکید دارد. توجه به این مسئله به دلیل تأثیر مستقیم آن بر حوزه های دیگر آموزش و پرورش ضروری است.

۲. کیفیت، کارآمدی و اثربخشی اجرای برنامه های درسی: یافته های این پژوهش حاکی از ناهمخوانی

اهداف و برنامه های آموزشی و پرورشی با نیازهای پیچیده و پویای دانش آموزان و جامعه امروزی، تک بعدی و غیرکاربردی بودن محتوای برنامه های آموزشی و تربیتی، عدم تنوع و ناکارآمدی روش های یاددهی-یادگیری، شکاف میان برنامه های آموزشی و درسی قصد شده و اجرا شده و ناهماهنگی ارزشیابی تحصیلی با اهداف برنامه های درسی و شایستگی های تربیتی دانش آموزان به عنوان مصادیقی از این مسئله راهبردی است. این یافته ها با نتایج پژوهش قجری و همکاران (۱۳۹۹) مبنی بر وجود چالش های مختلف در برنامه درسی به عنوان یکی از موانع اجرای سند تحول بنیادین و یافته های مطالعه اسکندری و همکاران (۱۴۰۲) که ناهماهنگی محتوا با نیازهای

واقعی و کم‌توجهی به تحولات زیست‌بوم آموزش و پرورش به ویژه محیط فناورانه را از مهمترین مسائل آموزش و پرورش و نقایص برنامه‌های درسی برشمرده اند، همسویی دارد. این مسئله بیانگر ضعف اساسی ساختار، محتوا و کارکردهای برنامه‌های درسی در پاسخ به نیازها و استعدادهای دانش‌آموزان از یک سو و تحولات محیطی و فناورانه از سوی دیگر است.

۳. بازطراحی نظام منابع انسانی و تربیت معلم کارآمد: یافته دیگر پژوهش حاضر مسائل مرتبط با ضعف در الگو و ضوابط و معیارهای جذب و گزینش معلمان، مشکلات معیشتی و افول شأن و منزلت معلمی، عدم هماهنگی نظام ارزیابی عملکرد با نظام انگیزشی و جبران خدمت معلمان، ناهماهنگی ساختاری و عملکردی دانشگاه‌های تربیت معلم با سایر ارکان آموزش و پرورش در تربیت و آماده‌سازی معلمان و ضعف در برنامه‌ریزی، سازماندهی و بهره‌وری نیروی انسانی را به عنوان مهم‌ترین مؤلفه‌های این مسئله راهبردی شناسایی نموده است. این یافته با نتایج پژوهش متولی و شیری (۱۴۰۵) مبنی بر ضعف نیروی انسانی آموزش و پرورش به عنوان یکی از مسائل عدم اجرای سند تحول بنیادین و یافته‌های پژوهش اسکندری و همکاران (۱۴۰۲) که مسائل مرتبط با کمبود شایستگی حرفه‌ای معلمان و مدیران، وضعیت معیشتی و منزلت معلمان و آموزش‌های ضمن خدمت معلمان را از مهمترین مسائل آموزش و پرورش و موانع اجرای سند تحول بنیادین برشمرده اند، همسویی دارد. همچنین این یافته با یافته‌های پژوهش احمدآبادی و عبدالمی (۱۳۹۹) که بر کمبود زیرساخت‌های دانشگاه فرهنگیان، ضعف برنامه‌های درسی و عدم تناسب ظرفیت تربیت معلم با نیازهای آموزش و پرورش تأکید دارد، همسویی دارد. این مسئله راهبردی نشان‌دهنده ضعف جدی در سیاست‌های جذب، تربیت، نگهداشت و ارتقای معلمان است.

۴. تأمین پایدار منابع مالی و افزایش بهره‌وری در آموزش و پرورش: پژوهش حاضر کمبود اعتبارات و کاهش نقش دولت در تأمین مالی آموزش و پرورش، سهم اندک کمک‌های مالی سایر نهادها در تأمین مالی آموزش و پرورش، بهره‌وری پایین دارایی‌ها و منابع آموزش و پرورش و تخصیص و توزیع ناعادلانه منابع مالی را از جمله مؤلفه‌های این مسئله راهبردی، شناسایی کرده است. این یافته‌ها با یافته‌های پژوهش احمدآبادی و عبدالمی (۱۳۹۹) که ناکافی بودن بودجه و وابستگی به منابع دولتی را یکی از مهمترین مسائل آموزش و پرورش دانسته‌اند همسویی دارد. در همسویی با این یافته‌ها، پژوهش قجری و همکاران (۱۳۹۹) نیز ضعف تأمین منابع مالی و پایین بودن مشارکت مردمی را از مهمترین مسائل آموزش و پرورش و یکی از موانع اجرای سند برشمرده اند. منابع مالی ناپایدار مانع اجرا و تحقق برنامه‌های تحولی است و به‌صورت مستقیم بر کیفیت آموزشی اثر می‌گذارد. این مسئله راهبردی بیانگر تقلیل آموزش و پرورش به یک امر هزینه‌بر دولتی و حذف نگاه سرمایه‌ای به آن است و اهمیت راهبردی آن به نقش حیاتی منابع مالی پایدار در بقای اصلاحات آموزشی و تضمین کیفیت و عدالت آموزشی برمی‌گردد.

۵. توسعه زیرساخت کالبدی و فناورانه پاسخگو، عادلانه و باکیفیت همسو با اهداف تحولی: یافته‌های پژوهش حاضر، کمبود فضاهای آموزشی استاندارد و بهره‌وری پایین فضاهای موجود، عدم تناسب فضاهای آموزشی با اهداف و برنامه‌های درسی و تربیتی، کمبود و روزآمد نبودن تجهیزات آموزشی

و پرورشی، غفلت از ظرفیت‌های فناورانه در حوزه‌های آموزشی و فرایندهای مدیریتی و توزیع نامتوازن و ناعادلانه فضاهای آموزشی و تربیتی را از مهمترین مصادیق این مسئله راهبردی، شناسایی کرده است. این یافته‌ها با نتایج پژوهش احمدآبادی و عبدالمی (۱۳۹۹) که مسائل مرتبط با فضا و تجهیزات به ویژه کمبود زیرساخت‌های فیزیکی و فناوری را از موانع اجرای سند برشمرده‌اند در همسویی قرار دارد. در همسویی با این یافته، قجری و همکاران (۱۳۹۹) نیز نشان دادند که ناکافی بودن تجهیزات و فناوری‌های مناسب یکی از چالش‌های کلیدی اجرای سند است. این مسئله می‌تواند با تأثیر بر دسترسی دانش‌آموزان مناطق مختلف کشور به زیرساخت‌های آموزشی باکیفیت، به تضعیف کیفیت و عدالت آموزشی و بازتولید نابرابری‌های آموزشی منجر شود.

۶. **استقرار نظام پژوهش، ارزشیابی و تضمین کیفیت اثربخش:** ناکارآمدی نظام ارزشیابی و تضمین کیفیت آموزش و پرورش و عدم بهره‌گیری از نتایج پژوهش‌ها در بهبود عملکرد نظام آموزش و پرورش، به عنوان مولفه‌های کلیدی این مسئله راهبردی، فرایند خوداصلاحی نظام آموزش و پرورش را مختل کرده‌اند. این یافته‌ها با نتایج پژوهش‌های صمدی (۱۴۰۰-الف) و بختیاری و دهقانی (۱۴۰۰) که ضعف در نظام پایش، نظارت و ارزیابی ملی را از موانع کلیدی اجرای سند دانسته‌اند، همسویی دارد. همچنین، در همسویی با این یافته پژوهش، احمدآبادی و عبدالمی (۱۳۹۹) نیز مسائل مربوط به نظام پژوهش و ارزشیابی آموزش و پرورش به ویژه ضعف تولید دانش بومی و ارزیابی مستمر را از مسائل و موانع اجرای سند برشمرده‌اند. این مسئله نشان می‌دهد که بدون داده‌های معتبر، تحولات آموزشی از مسیر آزمون و خطا پیش می‌روند. لذا توجه به آن در فرایند ترمیم سند تحول می‌تواند به سیاست‌گذاری مبتنی بر شواهد در حوزه آموزش و پرورش کمک شایانی نماید.

۷. **بازسازی جایگاه ملی و بین‌المللی آموزش و پرورش کشور:** تقلیل جایگاه آموزش و پرورش به یک بخش هزینه‌بر دولتی در نظام حکمرانی کشور از یک سو و فقدان راهبرد فعال و نظام‌مند حکمرانی آموزشی در عرصه بین‌الملل از سوی دیگر، از جمله مسائلی هستند که منجر به بروز این مسئله راهبردی شده‌اند. این یافته با نتایج پژوهش قجری و همکاران (۱۳۹۹) که برجسته نبودن نقش ملی تعلیم و تربیت در جامعه و کوچک انگاری نقش آموزش و پرورش در توسعه کشور را یکی از آسیب‌های آموزش و پرورش و موانع جدی اجرای سند برشمرده است، همسویی دارد. این مسئله راهبردی بازتاب غفلت از نقش آموزش و پرورش در توسعه همه جانبه کشور و توسعه دیپلماسی علمی برای تحقق منافع ملی است.

۸. **تحقق عدالت در بهره‌مندی از فرصت‌های آموزشی و پرورشی باکیفیت:** پدیده‌هایی همچون بازماندگی از تحصیل و طبقاتی شدن آموزش با گسترش مدارس غیردولتی بدون نظارت کافی و کم‌توجهی به مدارس عادی دولتی و مناطق محروم از مهمترین مؤلفه‌های مرتبط با این مسئله راهبردی هستند. این یافته با نتایج پژوهش صمدی (۱۴۰۰-الف) که فقدان نظریه پایه برای عدالت آموزشی را از مسائل اساسی آموزش و پرورش دانسته، پژوهش زینالی و همکاران (۱۴۰۳) که توزیع نامناسب تجهیزات و منابع را از مسائل مهم آموزش و پرورش برای تحقق عدالت آموزشی شناسایی

نموده و همچنین یافته‌های پژوهش‌های قجری و همکاران (۱۳۹۹) و متولی و شیری (۱۴۰۵) که ضعف در عدالت آموزشی و نابرابری‌های منطقه‌ای را از جمله مسائل کلیدی آموزش و پرورش و موانع اجرای سند برشمردند، همسویی دارد. این مسئله راهبردی بیانگر شکاف مزمن میان طبقات اجتماعی و مناطق جغرافیایی در برخورداری از فرصت‌های یادگیری است. کم‌توجهی به عدالت آموزشی به دلیل اثر مستقیم بر بازتولید فقر آموزشی و کاهش تحرک اجتماعی نسل‌ها قابل توجه است.

۹. نهادینه‌سازی مشارکت و تعامل نظام‌مند نهادهای سهیم و مؤثر بر جریان تربیت: عدم نقش‌دهی مناسب به خانواده‌ها و ذی‌نفعان مدرسه در اداره امور مدارس، ضعف در مشارکت موثر، مستمر و نظام‌مند بخش‌های دولتی، غیردولتی و مردمی در آموزش و پرورش و ناهماهنگی نهاد رسانه و جریان‌های تربیتی غیررسمی با نظام تعلیم و تربیت رسمی به عنوان مولفه‌های این مسئله راهبردی از جمله موانع تحقق اهداف سند بوده‌اند که در فرایند ترمیم و به‌روزرسانی آن باید از سوی سیاستگذاران مورد توجه و تدبیر قرار گیرند. این یافته با یافته‌های بختیاری و دهقانی (۱۴۰۰) و صمدی (۱۴۰۰-الف) که عدم مشارکت گسترده ذی‌نفعان و ضعف در تعاملات برون‌سازمانی آموزش و پرورش را از مهمترین مسائل آموزش و پرورش و موانع اجرای سند برشمردند همسویی دارد. همچنین نتایج پژوهش احمدآبادی و عبدالمی (۱۳۹۹) نیز نشان داد که ساختار سازمانی متمرکز و عدم تفویض اختیار و در نتیجه محدود شدن مشارکت مردمی یکی از مسائل اصلی در عدم اجرای سند بوده است. این مسئله ریشه در ماهیت چندوجهی آموزش و پرورش دارد. لذا، تحقق اهداف آموزشی و تربیتی تنها از مسیر تعامل و مشارکت و هم‌افزایی میان نهادهای اجتماعی به ویژه خانواده و رسانه ممکن می‌شود.

با هم‌نگری این مسائل راهبردی نشان می‌دهد که مسئله‌های راهبردی اول تا ششم عمدتاً معطوف به امور فرایندی، پشتیبانی و زیرساختی و توانمندسازهای نظام آموزش و پرورش می‌باشند و مسئله‌های هفتم تا نهم ناظر بر مقاصد، پیامدها و بروندهای نظام آموزش و پرورش می‌باشند. با این حال، این مسائل نه به صورت منفک بلکه در قالب شبکه‌ای پیچیده و درهم‌تنیده از مشکلات و چالش‌های ساختاری، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی عمل می‌کنند. آنچه رویکرد پژوهش حاضر را از مطالعات پیشین متمایز می‌سازد، التزام به فهم این شبکه به مثابه یک کل نظام‌مند است؛ به گونه‌ای که از ترسیم صرف فهرستی از مسائل فراتر رفته و روابط علی، تعاملات متقابل و حلقه‌های بازخورد میان آن‌ها را آشکار می‌سازد. به عبارت دیگر، نظام مسائل راهبردی آموزش و پرورش، الگویی از وابستگی متقابل را نشان می‌دهد که حل پایدار هر مسئله، مستلزم طراحی بسته‌های سیاستی هماهنگ و چندسطحی است. از این‌رو، تمرکز بر حل یک یا چند مسئله منفرد بدون درک روابط نظام‌مند میان آن‌ها و یا تمرکز بر مسائل مرتبط با اهداف بروندادی و پیامدی آموزش و پرورش نه تنها اثربخش نخواهد بود، بلکه می‌تواند به بازتولید چرخه ناکارآمدی موجود منجر شود. لذا، عبور از وضعیت کنونی و دستیابی به نظام آموزشی کارآمد، عادلانه و پاسخ‌گو، در گام نخست نیازمند پشتیبانی و تهمید زیرساخت‌ها و توانمندسازهای نظام آموزش و پرورش و تحول در نگرش مدیریتی، ارتقای سرمایه انسانی معلمان و تخصیص پایدار منابع است. بر این اساس، پیشنهاد می‌شود که

بازنگری و به‌روزرسانی سند تحول بنیادین با رویکردی جامع، نظام‌مند و مبتنی بر شواهد تجربی و نظام مسائل راهبردی آموزش و پرورش و اولویت‌بندی آن‌ها بر اساس شدت تأثیر و قابلیت اصلاح صورت پذیرد. همچنین، نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که آموزش و پرورش به مثابه نهاد زیربنایی توسعه ملی، زمانی به پویایی و اثربخشی واقعی دست خواهد یافت که سیاست‌های اجرایی آن با واقعیت‌های فرهنگی و اقتصادی جامعه هم‌راستا و مبتنی بر مشارکت ذی‌نفعان و ذی‌ربطان کلیدی آن باشند.

ملاحظات اخلاقی

اصول اخلاقی پژوهش در انجام و انتشار این پژوهش رعایت شده و این موضوع مورد تأیید است.

تعارض منافع

این مقاله هیچ گونه تعارض منافع ندارد.

قدردانی

بدینوسیله نویسندگان از کلیه خبرگان و سیاستگذاران مشارکت‌کننده در این پژوهش که شرایط اجرای آن را فراهم نمودند تقدیر و تشکر می‌نمایند.

منابع

- احمدآبادی، آرزو و عبدالهی، بیژن (۱۳۹۹). بررسی موانع اجرای سند تحول بنیادین در آموزش و پرورش با استفاده از روش فراترکیب. *آموزش پژوهی*، ۶ (۲۴)، ۸۷-۱۰۹. https://researchbtt.cfu.ac.ir/article_1780.html
- اسکندری، علی، عباسزاده سهرن، یداله و یارمحمدزاده، پیمان (۱۴۰۳). بررسی و تبیین موانع اجرایی سند تحول بنیادین نظام آموزش و پرورش. *پژوهش و نوآوری در تربیت و توسعه*، ۴ (۲)، ۱۶۱-۱۴۵.
- بختیاری، لیلا و دهقانی، مرضیه (۱۴۰۱). بررسی پژوهش‌های انجام‌شده مرتبط با سند تحول بنیادین آموزش و پرورش ایران؛ یک مطالعه فراترکیب. *علوم تربیتی / از دیدگاه اسلام*، ۱۰ (۱۹)، ۴۷-۵. <https://doi.org/10.30497/esi.2022.242347.1509>
- بیات، موسی و غفاری، امیر حسین (۱۳۹۹). موانع اجرای سند تحول بنیادین آموزش و پرورش. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، گزارش منتشر شده شماره ۱۷۳۷۶.
- جعفری هرنیدی، رضا، وفایی، رضا و علیپور، میکائیل (۱۳۹۸). نقد و ارزیابی جایگاه ابعاد و مؤلفه‌های قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش. *مسائل کاربردی تعلیم و تربیت / اسلامی*، ۴ (۱)، ۳۰-۷. <https://doi.org/10.29252/qaiie.4.1.7>
- حمیدی نصرآباد، اکرم (۱۴۰۴). واکاوی تجارب زیسته معلمان از اجرایی‌سازی سند تحول بنیادین در مدارس ابتدایی. *پژوهش در برنامه ریزی درسی*، ۴ (۲)، ۹۱-۱۰۰. <https://doi.org/10.48310/jcdr.2025.18615.1127>
- ذهبیون، لیلا، سعیدیان، نرگس و کشتی آرای، نرگس (۱۴۰۰). اعتباریابی مدل مدیریت استعداد معلمان ابتدایی در نظام آموزش و پرورش رسمی و عمومی (بر اساس سند تحول بنیادین آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران). *مسائل کاربردی تعلیم و تربیت / اسلامی*، ۶ (۱)، ۹۸-۷۳. <https://doi.org/10.52547/qaiie.6.1.73>
- زینالی، علی، تار، غفار و تقی‌زاده، هوشنگ (۱۴۰۳). ساز و کارهای توسعه عدالت آموزشی بر اساس سند تحول بنیادین آموزش و پرورش. *راهبردهای آموزش در علوم پزشکی*، ۱۷ (۵)، ۱۰۰-۸۹. https://edcbmj.ir/browse.php?a_code=A-10-3536-1&sid=1&slc_lang=fa
- صمدی، معصومه (۱۴۰۰). تبیین چالش‌های اجرای سند تحول بنیادین آموزش و پرورش بر اساس روش فراترکیب. *سیاست‌گذاری عمومی*، ۷ (۴)، ۳۴۳-۳۳۱. <https://doi.org/10.22059/jppolicy.2021.84833>
- صمدی، معصومه (۱۴۰۰). شناسایی ظرفیت‌های مغفول سیاستی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش به روش فراترکیب. *مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی*، ۱۲ (۴۳)، ۸۰-۱۰۷. <https://doi.org/10.22034/sspp.2022.545310.3102>

عابدی جعفری، حسن، تسلیمی، محمد سعید، فقیهی، ابوالحسن و شیخ زاده، محمد (۱۳۹۰). تحلیل مضمون و شبکه مضامین؛ روشی ساده و کارآمد برای تبیین الگوهای موجود در داده‌های کیفی. *اندیشه مدیریت راهبردی*، ۵ (۲)، ۱۹۸-۱۵۱. <https://doi.org/10.30497/smt.2011.163>

فتاحی، ماریا و رحیمی عالی‌بری، سهیلا (۱۴۰۴). سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و چالش‌های اجرای آن. *دومین همایش بین‌المللی معلمان برتر، مسجد سلیمان*. <https://civilica.com/doc/2511167>

قجری، ناصر، مزیدی، محمد و شمشیری، بابک (۱۳۹۹). واکاوی و فهم اهم چالش‌ها و موانع عملی پیش‌رو در تحقق سند تحول بنیادین با تمرکز بر زیرنظام‌های اصلی آن. *پژوهش‌های برنامه‌درسی*، ۱۰ (۱)، ۳۳-۳۴. <https://www.doi.org/10.22099/jcr.2020.5816>

متولی، احمد رضا و شیر، طهمورث (۱۴۰۵). نقاط قوت، چالش‌ها و راهکارهای اجرای سند تحول بنیادین آموزش و پرورش. *جامعه‌شناسی آموزش و پرورش*، ۱۲ (۱)، ۱۴-۱. <https://doi.org/10.22034/ijes.2025.133389.0>

مرزوقی، رحمت‌اله، عقیلی، رضا و مهرورز، محبوبه (۱۳۹۵). تحلیل و نقد نظری و روش‌شناختی اسناد تحول بنیادین آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران. *پژوهش‌نامه مبانی تعلیم و تربیت*، ۶ (۲)، ۴۰-۲۱. <https://doi.org/10.22067/fedu.v6i2.53863>

موسوی، سید جلال، اسدپور، مجید و سوزنجی کاشانی، ابراهیم (۱۴۰۲). شناسایی چالش‌های نظام سنجش و پذیرش دانشجو: پیامدها برای مدرسه، خانواده و دانشگاه. *آموزش عالی ایران*. ۱۵ (۳)، ۲۰-۲۱. <http://ihej.ir/article-1-2018-fa.html>

نبی، فرهاد، میرسپاسی، ناصر و زمانی‌مقدم، افسانه (۱۴۰۳). جایگاه سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در گام دوم انقلاب اسلامی ایران. *مطالعات راهبردی بسیج*، ۲۵ (۱۰۵)، ۲۴۱-۲۰۹.

نویدکیا، افسانه، واعظی، رضا و قربانی زاده، وجه‌الله (۱۴۰۰). واکاوی اجرای سند تحول بنیادین آموزش و پرورش. *خط مشی‌گذاری عمومی در مدیریت*، ۱۲ (۳)، ۳۰-۱۳.

نیری پور، زهراسادات و برادران، مریم (۱۳۹۹). الزامات حمایت سازمانی ادراک شده در مدرسه صالح در سند تحول آموزش و پرورش. *مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی*، ۵ (۱)، ۱۲۲-۱۲۹. <https://doi.org/10.29252/qaiie.5.1.129>

وفایی، رضا، فضل‌الهی قمشی، سیف‌اله، طالع‌فرد، احمد (۱۳۹۶). بررسی میزان توجه به ساحت‌های شش‌گانه سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی. *مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی*، ۲ (۲)، ۱۵۴-۱۳۱. <https://doi.org/10.29252/qaiie.2.2.131>

References

- Abedi Jafari, H., Taslimi, M. S., Faghihi, A., & Sheikhzadeh, M. (2011). Thematic analysis and theme networks: A simple and effective method for identifying patterns in qualitative data. *Strategic Management Thought*, 5(2), 151–198. <https://doi.org/10.30497/smt.2011.163> [In Persian]
- Ahmadabadi, A. and Abdollahi, B. (2021). Review Obstacles to the implementation of the document of fundamental Evolution in education using the meta-synthesis method. *Quarterly Journal of Education Studies*, 6(24), 87-109. https://researchbt.cfu.ac.ir/article_1780.html?lang=en [In Persian]
- Aslam, S., Rizwan, S., Kiran, Z., Batool, T., & Asghar, M. A. (2025). Provisions, Objectives and Reforms of Education Policies in Pakistan" An Analytical Review". *Review of Education*, 1-14. <https://doi.org/10.63056/ACAD.004.02.0299>
- Bakhtiari, L., & Dehghani, M. (2022). A meta-synthesis study of research related to Iran's Fundamental Reform Document of Education. *Educational Sciences from the Viewpoint of Islam*, 10(19), 5–47. <https://doi.org/10.30497/esi.2022.242347.1509> [In Persian]
- Bayat, M., & Ghaffari, A. H. (2020). Barriers to implementing the Fundamental Reform Document of Education. *Islamic Parliament Research Center*, Published Report No. 17376. [In Persian]
- Dawson-Amoah, M., Smith, S. L., O'Neal, D., Clay, I., Alonso-Morris, E. A., & Kho, A. (2024). Understanding the Education Policymaking Process in the United States. *Encyclopedia*, 4(1), 46-59. <https://doi.org/10.3390/encyclopedia4010005>
- Eskandari, A., Abbaszadeh Sohroun, Y., & Yarmohammadzadeh, P. (2024). Investigation and explanation of executive barriers of the Fundamental Reform Document of the Education System. *Research and Innovation in Education and Development*, 4(2), 145–161. [In Persian]
- Fattahi, M., & Rahimi Alibari, S. (2025). The Fundamental Reform Document of Education and its implementation challenges. *Proceedings of the 2nd International Conference of Top Teachers*, Masjed Soleiman. Retrieved from <https://civilica.com/doc/2511167>. [In Persian]
- Ghajari, N., Mazidi, M., & Shamshiri, B. (2020). Exploring and understanding key challenges and practical obstacles in realizing the Fundamental Reform Document with emphasis on major subsystems. *Journal of Curriculum research*, 10(1), 1–33. [In Persian]
- Hamidi Nasrabad, A. (2025). An analysis of teachers' lived experiences of implementing the fundamental transformation document in elementary schools. *Curriculum Planning Research*, 4(2), 91–100. <https://doi.org/10.48310/jcdr.2025.18615.1127> [In Persian].
- Jafari Harandi, R., Vafaei, R., & Alipour, M. (2019). Critical Evaluation of the Dimensions and Components of Soft Power of the Islamic Republic of Iran in the Fundamental Reform Document of Education. *Applied Issues in Islamic Education*, 4(1), 7–30. <https://doi.org/10.29252/qaiie.4.1.7> [In Persian]
- Marzouqi, R., Aghili, R., & Mehrvarz, M. (2016). A Methodological and Theoretical Analysis and Critique of the Educational Fundamental Transformative Documents of Islamic Republic of Iran.

- Research Journal of Foundations of Education*, 6(2), 21–40. <https://doi.org/10.22067/fedu.v6i2.53863> [In Persian]
- Motavalli, A. R., & Shiri, T. (2026). Strengths, Challenges, and Solutions for Implementing the Fundamental Transformation Document of Education. *Educational Sociology*, 12(1), 1–14. <https://doi.org/10.22034/ijes.2025.133389.0> [In Persian]
- Mousavi, S. J., Asadpour, M., & Souzenchi Kashani, E. (2023). Identifying the challenges of student assessment and admission system: consequences for school, family and university. *Iranian Higher Education*, 15(3), 20–42. [In Persian]
- Nabi, F., Mirsepassi, N., & Zamani-Moghadam, A. (2024). The position of the Fundamental Reform Document of Education in the second step of the Islamic Revolution of Iran. *Basij Strategic Studies*, 25(105), 209–241. [In Persian]
- Navidi, A., & Ghasemi, F. (2014). The effect of quantitative and qualitative evaluation on anxiety of fourth-grade elementary students. *Journal of Education*, 30(4), 105–122. [In Persian]
- Navidkia, A., Vaezi, R., & Ghorbanizadeh, V. (2021). Exploring the implementation of the Fundamental Reform Document of Education. *Public Policy in Management*, 12(3), 13–30. [In Persian]
- Nayeripour Z, S., Baradaran, M. (2020). Requirements of organizational support perceived in Saleh School in the Education Transformation Document. *Applied Issues in Islamic Education*, 5(1), 129–172. <https://doi.org/10.29252/qaie.5.1.129> [In Persian]
- Samadi M. (2022). [Identifying the Neglected Capacities in the Fundamental Change in Education Policy Document by Meta-Synthesis Method. *Journal Strategic Studies of Public Policy*, 12(43), 80–107. <https://doi.org/10.22034/sspp.2022.545310.3102> [In Persian]
- Samadi, M. (2021). Explaining challenges of implementing the Fundamental Reform Document of Education using the meta-synthesis method. *Public Policy*, 7(4), 331–343. <https://doi.org/10.22059/jppolicy.2021.84833> [In Persian]
- Singh, I. (2025). An Analytical Study of Recent Educational Reforms and Their Impact. *Research in Politics and Society*, 16(1), 510–513. <https://doi.org/10.36676/jrps.v16.i1.263>
- Trinidad, J. E. (2025). Positionality in the Politics of Education: Mapping the Strategies and Constraints of Education Reformers. *Educational Policy*, 39(2), 324–356. <https://doi.org/10.1177/08959048231220038>
- Vafa'i, R., Fazlollahi Ghomshi S., Taleifard, A. (2017). The Coverage of the Six Educational Domains of Fundamental Reform Document of Education in Primary School Social Studies Textbooks. *Applied Issues in Islamic Education*, 6 (1), 73–98. <https://doi.org/10.29252/qaie.2.2.131> [In Persian]
- Viennet, R., & Pont, B. (2017). Education policy implementation: A literature review and proposed framework. *OECD Education Working Papers*, No. 162. OECD Publishing.
- Zahabion, L., Saeedian, N., & Keshti Aray, N. (2021). Validating the Talent Management Model of Elementary School Teachers in the Formal and Public Education System (Based on the Fundamental

Reform Document of Education in the Islamic Republic of Iran). *Applied Issues in Islamic Education*, 6 (1), 73–98. <https://doi.org/10.52547/qaiie.6.1.73> [In Persian]

Zeynali, A., Tari, G., & Taghizadeh, H. (2024). Mechanisms for developing educational justice based on the Fundamental Transformation of Education Document. *Strategies for Education in Medical Sciences*, 17(5), 89–100. [In Persian]